

Safevîlerde Av Geleneğinin Oluşumu ve I. Şah İsmail Dönemi Av Merasimleri

Qiyas Şükürov*

Av şenlikleri ve avlanmayla ilgili meşgaleler erken devirlerden itibaren Safevî toplumunda önemli bir sosyal vakıadır. Bu vakıanın izlerini Safevîlerin erken döneminden bahseden birtakım kaynak eserlerde bulabiliriz. Hasan Bey Rumlu (*Ahsenü't-tevarih*), Şirazî (*Tekmiletü'l-ahbar*), Gaffarî (*Tarih-i Cihan-ara*), Handemir (*Habibü's-siyer*) gibi müelliflerin eserlerinde avla ilgili çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Bu müelliflerden, bilhassa Handemir'in *Habibü's-siyer* ismiyle bilinen eserinde, Safevî Devleti'nin kurucusu olan I. Şah İsmail (1501-1524) av meşgalelerine ve avlanmaya meraklı bir padişah olarak tasvir edilmekte ve onun döneminde düzenlenmiş olan çeşitli av şenliklerinin detaylı tasviri verilmektedir. Bu ve benzer kaynaklara serpilmiş olan bu tarihî bilgiler, avcılığın erken devirlerden itibaren Safevî toplumunda derin ilgi uyandırdığını ve Safevî toplumunun temel dinamiklerinden birini oluşturduğunu göstermektedir.

Safevîlerde Av Geleneğinin Oluşumu

Ortaçağlar boyunca avcılık sadece yöneticilerin boş vaktini değerlendirme ve eğlence aracı olmayıp, aynı zamanda askerî hazırlıkların önemli bir bölümünü de oluşturmuştur. Çoğu kez bu av meclislerine padişah, maiyeti ile beraber devlet ileri gelenleri ve ordu mensupları da katılmışlardır. Av meclislerine katılan askerler ok atmak, kılıç sallamak, kement atmak, gürz kullanmak ve mızrak atmak suretiyle askerî maharetlerini zinde tutmuş ve savaş alışkanlıklarını yenilemişlerdir. 1501 yılında kuruluş safhasını tamamlayıp, genişleme safhasına geçen Safevîlerin de çağa hâkim olan ve birçok hükümdarın önceliği arasında yer alan bu geleneği devam ettirdikleri ve çoğunlukla önemli bir askerî seferden önce veya sonra birtakım av şenlikleri düzenledikleri görülmektedir. Bu av şenlikleri yılın muhtelif mevsimlerinde, özellikle ilkbahar, yaz ve son baharda, bazen de kış aylarında tertip edilmiştir. Safevîlerin erken (I. Şah İsmail) devrinin av şenlikleri çoğunlukla Gilan ormanlarında,

* Qiyas Şükürov, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, İstanbul.

Karabağ, Şahdağı ve Elburuz’un çeşitli yaylaklarında, İsfahan, Horasan, Şiraz, Kum, Ferahan, Save ve Tefriş çalılıklarında düzenlenmiştir. Yılın çeşitli mevsimlerine yayılan bu avlanma vakıaları, zamanla süreklilik arz edip, belli başlı kurallara dayanan merasimlere dönüşmüştür. Dolayısıyla bu vakıanın tarihsel boyutu olmasının yanısıra toplumsal boyutu da mevcut olmuştur. Şöyle ki; aynı devirde avcılıktaki maharetiyle ön plana çıkan şahıslar toplumda saygıdeğer şahıslar olup, bu üstün güç ve mahareti ifade eden çeşitli unvanlarla anılmışlardır. Bu meyanda *aslan avcısı* unvanının özel yeri vardır. Bu unvan çoğu kez bizzat Şah İsmail, bazen de birkaç önemli pehlivan için kullanılmıştır.¹

Safevîlerde av ve avcılık işlerine çok önem verildiğini ve önemli bir gelenek olduğunu başka vakılardan da anlamaktayız. Öncelikle, bu gelenekte zaman zaman gevşemeler olmakla beraber, I. Şah İsmail’den sonraki Safevî şahlarının bazıları tarafından da devam ettirilmiş ve Safevî şahları yılın muhtelif mevsimlerinde ava çıkmışlardır. Örneğin, I. Şah İsmail’in hemen akabinde Safevî tahtına oturan ve sosyal hayata pek alakasız olmasıyla ünlü olan I. Tahmasb’ın da (1524-1576) ava çıktığı kaydedilmektedir. I. Tahmasb’ın kendisinin özellikle balık avına çok meraklı olduğu bilinmektedir. Zira bu Safevî Şahı’nın bizzat katılımıyla birkaç kez balık avı düzenlendiği hakkında I. Tahmasb’ın kendi tezkiresinde bilgiler verilmektedir.² Bu vakiaya ilaveten, ilk devirlerden itibaren Safevî yönetim kurumları arasında *mirşikârlık* veya *avcıbaşılık* ismiyle bilinen bir devlet kurumu da tesis edilmişti. Erken devirlerde bu kurumun başında Helvacıoğlu ismiyle bilinen bir Safevî ileri geleni bulunuyordu.³ Kurumun işlevi, şahın av meclislerinin düzenlenmesine nezaret etmek idi. Bununla beraber dönemin tüm avcıları da bu kurumun başında bulunan şahsa yani *avcıbaşına* bağlı olup, onun denetimi altında bulunuyorlardı.⁴ Bu kurumun başında bulunan şahıs, *Emir Şikârbaşı* ismiyle anılmakta idi. Bu görevde bulunan şahsa *tiyul*⁵ olarak geliri yüksek bir dirlik tahsis edilmişti. *Emir Şikârbaşı*’nın gelir kaynaklarında zamanla artış meydana geldiği de olmuştur. Zira XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde bu artış üst sınıra varmıştı. Aynı devirde

¹ Hasan Bey Rumlu, *Şah İsmail Tarihi*, çev. Cevat Cevan, Ardıç yayınları, Ankara 2004, s. 44, 128, 199.

² Şah Tahmasb-ı Safevî, *Tezkire*, çev. Hicabi Kırmalı, Anka yayınları, İstanbul 2001, s. 49, 67.

³ Hasan Bey Rumlu, *age.*, s. 70.

⁴ S. A. Memmedov, “Azerbaycan Sefeviler Dövləti”, *Azerbaycan Tarixi*, ed. Z. M. Bünyadov, Y. B. Yusifov, Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı 1994, s. 454.

⁵ *Tiyul*, özel bir hizmet karşılığında devlet tarafından belli şahıslara tahsis edilen toprak mülkiyeti idi. Tiyul sahibi şahıslar *tiyuldar* adıyla anılıyorlardı. Tiyuldarın tiyul üzerindeki tasarrufu geçici olduğu gibi, ömrünün sonuna kadar da ona verilebilirdi. Tiyuldarın ölümünden sonra bu toprak onun soyundan olan başka bir kişiye yalnız devletin izniyle geçebilirdi. Tiyul toprakları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mahmud İsmayıl, *Azerbaycan Tarixi*, “Azerbaycan Ensiklopediyası” Neşriyyat-Poliqrafiya Birliyi, Bakı 1997, s. 163; Zabil Bayramlı, “Sefevi İmperatorluğu (XVI-XVII Yüzyillər): Dövlət Quruluşu və Ordu, İctimai-İqtisadi Heyət”, ed. Süleyman Eliyarlı, Azerbaycan Neşriyyatı, Bakı 1996, s. 422.

Gilan *mirşikârı*, İsfahan mahpusları, Culfa Ermenileri; belli bölgelerin kasapları ve satıcılarını yöneten dargalar da belli miktarda olan vergiyi para şeklinde ona gönderiyorlardı.⁶ Yine, bu makamda bulunan memurun sorumluluk ve görev alanları da zamanla genişlemiştir. Özellikle, Şah Sultan Hüseyin (1694-1722) döneminden itibaren, “Cengi Konsili” denilen istişare meclislerine *baş vezir*, *divanbeyi*, *vakanüvis*, *müstevfi’l-memalik* ile birlikte *emir şikârbaşı* da katılmıştır. Bu görevin, daha farklı ve etkili görevlere geçiş makamı olarak görüldüğü de olmuştur. Örneğin, Şah Sultan Hüseyin döneminde hassa gulamlarının başında bulunan Fethali Han Türkmen, önce padişahın gözünden düşerek, görevden alınmış, daha sonra itibarı onarılarak *emir şikârbaşı* tayin edilmişti. Sonraki yıllarda makamında göstermiş olduğu başarısı sebebiyle öne çıkmış ve Horasan valililiğine atanmıştır. Şah Sultan Hüseyin devrinde bu görevde bulunan şahsın yetki alanı da geniş olup, onun emri altında *kuş-hane ağası*, *sekbanbaşı* ve birkaç bin avcı vardı.⁷ Tüm bu tarihî veriler, av ve avcılık meşgalelerinin Safevîler açısından önemli olduğunu göstermekle beraber, av uğraşlarının kontrole alınıp merkeze bağlandığını, merkezî bürokratik aparatın denetimi altında kurumsallaştığını ve bu kurumun zamanla önemli bir kuruma dönüştüğünü ortaya çıkarmaktadır.

Yukarıda dikkat çekilen hususların yanısıra Safevî av geleneğinin bir tarihî arka planının var olduğu da söylenebilir. Zira Safevîler döneminde söz konusu coğrafyada düzenlenmiş olan av şenliklerinde önceki devirlerden kalma Türk-Moğol unsurlarının izlerini sürmek mümkündür. Avlanma şekillerinde, özellikle “halka avı”nda söz konusu durum bariz olarak dikkat çekmektedir. Bu tür bir avlanmada belli bir bölgede mevcut olan yabani hayvanlar belli bir sürede kovalanarak dar bir alanda halkaya alınır ve bundan sonra aynı bölgede büyük bir av şenliği kurulurdu. Bu şenliğe devlet başkanı, aile ve efradı, devlet ileri gelenleri ve ordu mensupları katıldılar. Ava ilk önce padişah başlar ve yorulunca yüksek bir yere çekilerek oradan av şenliğini seyredirdi. Padişahтан sonra sırasıyla devlet ileri gelenleri ve ordu mensupları da av mutluluğunun tadına varırlardı. Av alanındaki yabani hayvanlar azalınca, padişahın isteği doğrultusunda avlanma durdurulur ve avlanmış hayvanlar taksim edilirdi. Burada tasvir edilen avlanma şekline ortaçağlar boyunca Oğuzlarda⁸ ve Moğollarda rastlamaktayız.⁹ Zira bu avlanma şekli Safevîlerde “halka avı” ismiyle biliniyordu ve I. Şah

⁶ *Emîr Şikârbaşı*’ya tahsis edilen maaş ve gönderilen haraç konusunda ayrıntılı bilgi için bk. *Tadhkirat al-Mulûk: A Manual of Safavid Administration (circa 1137/1725)*, The University Press, Cambridge 1980, s. 88.

⁷ Aynı konuda V. Minorsky’nin ayrıntılı açıklamaları vardır. Söz konusu açıklamalar için bk. *age.*, s. 120.

⁸ Özellikle Oğuz boyları arasında çok yaygın olan bu avlanma şekli “Oğuz töresi ile avlanma” ismini taşımakta idi.

⁹ Moğollardaki avlanma şeklinin ayrıntılı tasviri için bk. Muraja Dohsson, *Moğol Tarihi*, çev. Mustafa Rahmi, Matbaa-i Amire, İstanbul 1340-1342, s. 174-175.

İsmail devrinin toplu av şenliklerinin çoğu da bu şekilde cereyan etmiştir. Bu, Safevî av geleneğinin kozmopolit yapılı olduğunu ve kendisinden önce İran ve Azerbaycan havalisinde hüküm sürmüş olan Türklerin (Oğuz boyları) ve Moğolların gelenek ve göreneklerini takip ettiğini göstermektedir.

Şah İsmail Döneminin Av Merasimleri

Şah İsmail’in hayatının Gilan yıllarının (1493-1499), eğitim ve askerî meşgaleler dönemi olduğu genel kabul gören bir görüştür. Bu yıllarda kazanmış olduğu deneyimler hayatının sonraki yıllarında sürekli olarak ortaya çıkmış ve Şah İsmail şahsiyetinin oluşumuna katkıda bulunmuştur. Denilebilir ki, yaklaşık yedi yaşında olduğu günlerde Gilan’a götürülen İsmail Safevî, burada tâbi tutulmuş olduğu sıkı eğitimin etkisiyle askerlik ve avcılığa derin merak salmıştır. Lahican’da bulunduğu günlerde lalası Hüseyin Bey ve Safevî ileri gelenlerinden Dede Bey, Hadım Bey, Muhammed Bey, Rüstem Bey ve Kara Piri Bey onu Gilan ormanlarına ava götürmüş, ok ve yay kullanma, kılıç sallama gibi önemli av ve savaş alışkanlıklarını benimsemesine yardım etmişlerdir.¹⁰ Bu alışkanlık ve meraklarından dolayı İsmail Safevî yılın muhtelif mevsimlerinde Lahican ormanlarında geziye çıkmış ve bu gezilerde avla da meşgul olmuştur.¹¹ Zira bu alışkanlık ve meşgaleler sonraki yıllarda da devam etmiş ve genç Safevî Şahı’nın diğer bütün eğlencelerine üstün gelmiştir. Bu alışkanlık ve merak Şah İsmail’i yılın muhtelif mevsimlerinde çeşitli bölgelerde avlanmaya ve geniş çaplı av şenliklerinin düzenlemeye sevk etmiştir.

Av Şenliklerinin Kronolojik Tasviri

İsmail Safevî’nin ilk avcılık mahareti henüz on iki yaşında bulunduğu günlerde ortaya çıkmıştır; 1499 dolaylarında Kağızman üzerinden Erzincan’a kadar gelen İsmail Safevî, Sarıkaya yaylasında bulunduğu sırada, bölge halkı ve yoldan geçenler için korku ve tehlike kaynağı olan bir ayının varlığından haberdar olmuştur. Bu haber üzerine askerlerini bu yöreye sevk etmiş ve bir av hazırlığı yapmalarını emretmiştir. Askerler bu civarda gürültü yaparak ayının saklanmış olduğu mağaradan çıkarak saldırı pozisyonu almasını sağlamışlardır.¹²

¹⁰ Mirze Abbaslı, *Şah İsmayıl Xetainin Ömür Yolu Miniaturlerde*, “İşiq” Neşriyyatı, Bakı 1981, s. 23.

¹¹ İskender Bek Münşi, *Târih-i Âlem-i Ârâ-yı Abbâsî*, I, tsh. Muhammed İsmail Rıdvânî, Dünyâ-yı Kitâb, Tahran 1377, s. 43; Menûçehr Parsâdüst, *Şah İsmail-i Evvel*, Şerket-i Sehâmî, Tahran 1375, s. 249. Menûçehr Parsâdüst, İsmail Safevî’nin Lahican’da bulunduğu yıllarda Hazar Denizi kıyılarında balık avına çıktığını da belirtmektedir. bk. Parsâdüst, *age.*, s. 767.

¹² Hâdemîr, *Târihü habîbi’s-siyer fi ahbâri efrâdi beşer*, IV, Kitâbfürûşî Hayyâm, Tahran 1362/1983, s. 453; Hasan Bey Rumlu, *age.*, s. 44-45; Parsâdüst, *age.*, s. 256.

Bunun ardından İsmail Safevî de aynı yöreye gitmiş ve burada avlanmaya çıkmıştır. Küçük yaşta olmasına rağmen, İsmail Safevî bu ilk avında büyük bir kahramanlık örneği sergilemiş ve her an saldırmaya hazır durumda olan ayıyı bulmuş ve attığı iki okla onu avlamıştır.¹³

Sarıkaya yaylasındaki ayı avından sonra Şah İsmail’in çeşitli yıllarda çeşitli bölgelerde ava çıktığını, kendisinin de katıldığı geniş çaplı av şenliklerinin düzenlendiğini görmekteyiz. Bu kapsamda Şah İsmail’in ilk avı 1503 dolaylarında Şiraz ve Kazerun fethi esnasında vuku bulmuştur. Askerleri bu havalide fetih faaliyetlerinde bulunurken, Şah İsmail’in kendisi de aynı güzergâhta ava çıkmıştır.¹⁴ Onun döneminin ilk geniş çaplı av şenliği ise İsfahan yakınlarındaki “Kuner Otlığı” isimli yerde 1504 yılında düzenlenmiştir. Bu yıla kadar olan zaman diliminde Şah İsmail Şirvanşahları, Akkoyunlular soyundan olan Murad Mirza ve Elvend Mirza isimli prensleri yenilgiye uğratarak Fars, Kirman, Kum ve İsfahan gibi önemli bölgeleri ele geçirmiştir. Bu askerî operasyonlardan sonra Şah İsmail dinlenmeye çekilmiş ve 1504 yılının kışını İsfahan’da geçirmiştir. Nevruz şenliklerinden sonra ise “Kuner Otlığı” denilen yerde bir av şenliğinin düzenlenmesini kararlaştırmıştır. Bu maksatla tüm valilere, askerlere, Irak ve Fars’ın ileri gelenlerine haber gönderilerek, ava katılmaları istenmiştir.¹⁵ On on beş gün zarfında Kum’dan Şiraz’a kadar olan bölgede mevcut olan yabancı hayvanlar ürkütülmek suretiyle “Kuner Otlığı” denilen yere toplanmış ve burada bir “halka avı” düzenlenmiştir. Tüm ön hazırlıklar tamamlandıktan sonra, Şah’ın maiyeti İsfahan’dan çıkıp, av halkasının bulunduğu ovaya gelmiştir. “Kuner Otlığı Avı”na Şah İsmail’le beraber, kabile reisleri ve devletin ileri gelenleri de gelmişlerdir.¹⁶ Bu şenliğe Safevî ordusu da katılmıştır.¹⁷ Tüm hazırlıklar tamamlanıp halka oluştuktan sonra, silahını kuşanıp, atına binen Şah İsmail tek başına av meydanına girmiş ve avlanmaya başlamıştır. Şah İsmail avlanmasını bitirdikten sonra, emirler ve devletin diğer ileri gelenleri de avlanmışlardır. En sonunda silah taşıyan tüm askere avlanma izni verilmiştir. Av bittikten sonra avlanan hayvanlar emirler, devletin ileri gelenleri ve ordu mensupları arasında paylaşılmıştır.¹⁸

Şah İsmail’in “Kuner Otlığı”ndan sonraki av şenliği ertesi senenin ilkbaharında Hemedan havalisinde yerleşen Surluk yaylasında vaki olmuştur (1505). Aslında Safevî Şahı bu yaylaya dinlenmek ve ilkbaharda tabiatın seyrine dalmak amacıyla gelmişti. Bunun

¹³ Hâdemîr, *age.*, s. 453; Parsâdüst, *age.*, s. 256; Mirze Abbaslı, *age.*, s. 11. Hasan Bey Rumlu ise ayının bir okla avlandığını belirtmektedir. *bk.* Hasan Bey Rumlu, *age.*, s. 45.

¹⁴ Parsâdüst, *age.*, s. 767.

¹⁵ Hâdemîr, *age.*, s. 481; Parsâdüst, *age.*, s. 767.

¹⁶ Hâdemîr, *age.*, s. 481.

¹⁷ Mirze Abbaslı, *age.*, s. 24-25.

¹⁸ Hâdemîr, *age.*, s. 481-482.

yanısına aynı günlerde burada küçük bir av şenliği düzenlenmiş ve Şah İsmail burada avlanmaya çıkmıştır. Av sırasında Şah’ın çok sayıda yabani eşek ve ceylan avladığı söylenmektedir.¹⁹

Safevî Şahı’nın av meşgaleleri arasında Bağdad fethi sırasında ve sonrasında (1508) vaki olan avlanmaların özel yeri vardır. Safevî ordusu Bağdad fethine yöneldiği günlerde Şah İsmail de yol üzerinde bulunan bölgelerde avlanarak, Bağdad’a doğru ilerlemiştir. Bağdad’ın fethinden sonra, Necef ve Hille’de çeşitli kutsal yerleri ziyaretten dönen Şah İsmail bir kez daha Bağdad yolu üzerinde bulunan bölgelerde avlanmaya çıkmıştır.²⁰ Bağdad’a dönüşünden sonra da Safevî Şahı avlanmayı ihmal etmemiştir. Zira Bağdad havalisinde bulunduğu günlerde ona bir panter haberi iletilmişti.²¹ Bu haber üzerine Şah İsmail mevzubahis panter ve aslanların bulunduğu çalılıkta bir av şenliğinin kurulmasını emretmiştir. Tüm hazırlıklar tamamlandıktan sonra, Şah İsmail tek başına bu çalılıkta aslan avına çıkmıştır.²² Aslan avcısı Şah, aradığı avını bulunca, attığı tek bir okla bu yabaniyi (panteri) avlamıştır.²³ Avdan sonra panterin derisini soydurtmuş ve içine saman doldurarak Bağdad sokaklarında teşhir ettirmiştir.²⁴ Bu avda Şah İsmail ve ümerasının çok sayıda başka hayvanlar da avladıkları rivayet edilmektedir.²⁵

Bağdad havalisindeki avı takip eden yıllarda da çeşitli bölgelerde av şenlikleri düzenlenmiştir. Bu meyanda Fars’ın çeşitli bölgelerinde düzenlenmiş olan av şenlikleri dikkat çekmektedir. Bu avlardan ilki Darabcird havalisinde vaki olmuştur. Luristan ve Şuster’den Fars bölgesine seferi sırasında Darabcird’de konaklayan Şah İsmail, bu civarın dağlık bölgelerinde çok sayıda dağ keçisinin mevcudiyetinden haberdar olmuştur. Bu civarda bir av şenliği kurulmasını kararlaştıran Şah, askerlerine dağları ve tepeleri kuşatmak suretiyle halka oluşturmalarını emretmiştir. Birkaç gün boyunca dağ ve tepelerdeki hayvanlar ürkütülmek suretiyle halka daraltılmıştır. Son çevirme sırasında yabani hayvanların çokluğu yüzünden kalabalık oluşmuş ve onların sayısını tespit ve tasvir etmek imkansız hâle gelmiştir. Daha sonra Şah’ın kendisi av alanına girip, çok sayıda dağ keçisi ve başka hayvanları avlamıştır. Şah kılıç sallamak ve ok atmaktan yorulup bıknınca, âdet üzere önce ümera ve devlet ileri

¹⁹ Hâdemîr, *age.*, s. 483.

²⁰ Hâdemîr, *age.*, s. 495-496.

²¹ *Âlem-i ârâ-yi Safevî*, ed. Yedullah Şükrî, İntişârât-ı İttılaât, Tahrân 1984, s. 129; Mirze Abbaslı, *age.*, s. 27.

²² Kâdî Ahmed Gaffârî Kazvîni, *Târîh-i Cihân-ârâ*, Kitâb-fürûş-i Hâfiz, Tahrân 1963, s. 272.

²³ Hâdemîr, *age.*, s. 496; Hasan Bey Rumlu, *age.*, s. 128.

²⁴ Mirze Abbaslı, *age.*, s. 27.

²⁵ Xace Zeynalabidin Eli Ebdi Şirazi, *Tekmiletül-exbar*, çev. Ebülfez Rehimli, Elm, Bakı 1996, s. 41.

gelenleri, sonra ise ordu mensupları avlanmışlardır.²⁶ Avlanma şekline bakılırsa, Darabcird avı da bir halka avı olup, “halka avı”nın tüm kurallarına uygun şekilde gerçekleşmiştir.

Darabcird havalisindeki avlanmadan sonra Şah İsmail İsfahan taraflarına gitmiş ve buradan da Hemedan’a geçmiştir. Yol üstünde Kasr-ı Zerd’e uğramış ve bu civarda avlanmaya çıkmıştır. Daha sonra İsfahan’a yönelmiş ve bir veya iki hafta boyunca orada ikamet etmiştir. İsfahan’da bulunduğu günleri at sırtında askerî talimler yapmak ve belli hedefe isabetli atışlar gerçekleştirmek için harcamıştır. Sonraki günlerde İsfahan’dan Hemedan’a geçen Şah İsmail bu havalide de avlanmaya çıkmış²⁷ ve temel merak ve içgüdüsünden uzak kalmamıştır.

Av şenlikleri arasında 1511 yılında düzenlenen “Kum Avı”nın bahsi de geçmektedir. Bu sıralar Safevîler önemli bir çatışmaya katılmış ve Şeybanîlerle savaştan zaferle ayrılmışlardı. Devamında Herat, Kabil ve Kandehar havalisini ele geçirmişlerdi. Bu önemli olaylardan sonra Şah İsmail Kum şehrinde kışlamıştır. Burada bulunduğu günlerde birkaç kez ava da çıkmıştır. Bu avlar sırasında çok sayıda yabani at evcilleşmiş ve devamında ceylan ve maral avı kararlaştırılmıştır. Bundan dolayı Kum ovalarında bir “halka avı” düzenlenmiştir. Bu avın genel usulü gereğince, önceden Kum’un çeşitli ovalarından hayvanlar ürkütölmek suretiyle belli bir alanda halkaya alınmış ve böylece tüm av araç, gereçleri tamamlanmıştır. “Halka avı” geleneğine göre, önce Şah İsmail avlanmış ve ardından devletin ileri gelenleri ve ordu mensupları avlanmışlardır.²⁸ Bu şenlikten kısa bir süre sonra Şah İsmail Ferahan taraflarına gitmiştir. Dönüşünde on iki gün boyunca hayvanlar kovalanarak, yine halka oluşturulmuştur. Şah İsmail bir kez daha tek başına av alanına girerek çok sayıda yabani eşek ve geyik avlamıştır.²⁹ Takip eden günlerde Şah İsmail iki kez de Save taraflarında ava çıkmıştır. Aynı yıl içinde Restekcan havalisinde, Beş Parmak ve Surluk yaylaklarında da av şenlikleri düzenlenmiştir. Safevî Şahı da bizzat bu şenliklere katılmıştır.³⁰

1518 yılının ilkbaharında Şah İsmail’in Nahçıvan’dan hareketle İlkar yaylağına gittiğini ve yazı burada geçirdiğini görmekteyiz. Oradan Surluk otağına geçmiş, sonra ise Talvar Nehri kıyısına gelmiştir. Bir ay boyunca bu civarda kamp kurarak avlanmıştır.³¹ Burada bulunduğu günlerde Safevî Şahı balık avı ile de uğraşmıştır. Daha sonra Bisütun’ü

²⁶ Hâdemîr, *age.*, s. 499.

²⁷ Hâdemîr, *age.*, s. 500.

²⁸ Hâdemîr, *age.*, s. 521-522; Mirze Abbaslı, *age.*, s. 28.

²⁹ Hâdemîr, *age.*, s. 522.

³⁰ Ayrıntı için *bk.* Hâdemîr, *age.*, s. 530.

³¹ Kazvîni, *age.*, s. 278.

seyir amacıyla Şamhal Nehri kıyısında kamp kurmuş ve kırk gün boyunca bu civarda avlanmıştır.³²

1519 yılının kışını hasta olarak geçiren Şah İsmail, iyileşince ava çıkmak istemiş ve İsfahan havalisinde bir halka oluşturulmasını emretmiştir. Onun fermanı doğrultusunda harekete geçilmiş ve Çala Siyah denilen yerde av halkası oluşturulmuştur.³³ Bu şenlikte de “halka avı”nın tüm usul ve geleneğine uyulmuş ve başarılı bir avlanma gerçekleşmiştir. “Çala Siyah Avı”ndan sonra Safevî Şahı Kum şehrine gelmiş ve Nevruz’un gelişini burada kutlamıştır. Nevruz kutlamalarından sonra Şah İsmail yeniden ava çıkmak istemiş ve Save havalisinde av halkası oluşturulmasını emretmiştir. Onun isteğini tatbika koyulan askerler ova boyunca tüm hayvanları ürkütmek suretiyle Restekcan’da halkayı kapatmışlardır. Âdet mucibince av alanına giren Şah İsmail birkaç saat avlanmış; onun kılıç ve oklarından çok sayıda ceylan ve diğer av hayvanları nasiplerini almışlardır.³⁴ Av şenliğinin sonuna doğru emirler ve askerler de ava katılmak suretiyle avlanma işi tamamlanmıştır.

Şah İsmail’in ölümü hakkında da avla ilgili bir rivayet bulunmaktadır. Ölümünden birkaç hafta önce Şah İsmail yorgunluğunu gidermek amacıyla Şeki taraflarına gider, oradan da Şahdağı ve Elburuz arasındaki bir yere yönelerek, bu civarda avlanmak ister. Bu havalide eskiden beri kimsenin dokunmadığı av hayvanları ve yabani atların varlığı hakkındaki bilgi onun av isteğini daha da arttırır. Fakat avdan önce o civarda oturanlardan birkaç kişi Şah İsmail’e gelir ve bu civardaki hayvanların dokunulmaz olup, taarruzdan korunmuş olduklarını ve onlara dokunanın zarar gördüğünü belirtirler. Rivayete göre, Şah İsmail bu söylenenleri pek dikkate almaz ve bir av meclisi düzenlenmesini emreder. Av şenliği kurulunca ava başlar ve “kutsanmış hayvanlar”dan birkaçını avlar. Av şenliğinden birkaç gün sonra Şah İsmail hastalanıp, vefat eder.³⁵ Söz konusu av şenliği yaşanmış bir olaydır. Zira 1524 yılının mart ayında Tebriz-Nahçıvan güzergâhını takip eden Şah İsmail ve maiyeti Şeki taraflarına gitmiştir. Bu harekete paralel olarak Şeki bölgesindeki yabani atlar da ürkütülerek belli bir bölgeye toplanmış ve bu civarda bir av şenliği düzenlenmiştir.³⁶ Şeki havalisinde düzenlenen av şenliği geniş çaplı olup, şenliğe Şah İsmail ve maiyetinin yanısıra Şeki hakimi Hasan Bey

³² Hândemîr, *age.*, s. 558. Kazvîni de Şah İsmail’in Bisütun’ü seyir esnasında avlanmaya çıktığından bahsetmektedir. *bk. Kazvîni, age.*, s. 278.

³³ Hândemîr, *age.*, s. 561-562.

³⁴ Hândemîr, *age.*, s. 566-567.

³⁵ Mirze Abbaslı, *age.*, s. 24.

³⁶ Ayrıntılı bilgi için *bk. Hasan Bey Rumlu, age.*, s. 225; Şirazi, *age.*, s. 53; Kazvîni, *age.*, s. 280; Parsâdüst, *age.*, s. 669.

başta olmak üzere Şeki ileri gelenleri de katılmışlardır.³⁷ Ve bu olayı takip eden günlerde Şah İsmail Erdebil’e gidip, burada büyük dedelerinin türbesini ziyaret etmiş, oradan Serab’a giderken, yolda hastalanmış ve ölmüştür (22 Mayıs 1524).³⁸ Şah İsmail’in “uğursuz av” sebebiyle ölmediği ise kesindir, çünkü Şah İsmail hayatının son yıllarında tüberküloz hastalığına yakalanmış ve ölümü de bu hastalık yüzünden olmuştur. Bundan dolayı bu inançtan kaynaklanan rivayetin tarihsel gerçeklik değeri de düşüktür. Ancak söz konusu söylenti avla ilgili bir inanca işaret etmesi açısından dikkat çekicidir.

Avlanma Şekilleri

I. Şah İsmail döneminde çeşitli avlanma şekillerinin vaki olduğu söylenebilir. Bu avlanma şekillerini ana hatlarıyla toplu ve bireysel avlanmalar şeklinde tasnif etmek mümkündür. Toplu avlanma şekilleri arasında “halka avı” ismiyle bilinen av usulü çok yaygındır. Bu av usulü, özellikle önemli askerî zaferlerden sonra veya uzun süreli devlet işleriyle uğraştıktan sonra tertip edilmekte idi. Bu tür avlanmaya Şah İsmail’le birlikte devletin ileri gelenleri ve ordu mensupları da katılıyordu. “Halka”yı oluşturabilmek için bazı durumlarda, avlanma yerinin ahali de seferber ediliyordu.³⁹ Bu tür av meclislerine “Kuner Otağı”, “Kum”, “Darabcird”, “Ferahân”, “Çala Siyah” ve “Restekcan” avları örnek olarak gösterilebilir. Bu tür avların genel görünümü birbirleriyle benzerlik arz etmektedir. Öncelikle avlanma yeri olarak belirlenmiş bölgedeki yabancı hayvanlar on on beş gün zarfında ürkütülerek, belli bir alana toplanıyor ve bu alan geniş bir daire şeklinde çevriliyordu. Sonra söz konusu alan gittikçe daraltılıyor ve avcılar nerdeyse omuz omuza, yan yana geliyorlardı. Bu sıkışık ortamda tavşan, tilki, ceylan, maral, dağ keçisi, yabancı eşek, yabancı öküz, aslan ve panter gibi hayvanlar yan yana geliyor, genel karışıklık ve korkudan birbirlerine dokunmayıp, can derdinde akıbetlerini beklerlerdi.

“Halka avı”nın tüm ön hazırlıkları tamamlandıktan sonra av silahlarıyla kuşanmış Şah İsmail, atı üzerinde tek başına av alanına girerek, avlanmaya başladığı. Genelde onun avlanması birkaç saat sürerdi. Bu süre zarfında Şah İsmail yabancı hayvanlara ok ve mızrak atıyor, çayırını ceylan, panter ve aslan gibi hayvanların kanıyla kızılımsı renge boyuyordu. Ağır topuzuyla geyiklerin baş ve boyunlarına vuruyor; kılıcıyla yabancı tavşanları ikiye

³⁷ Hasan Bey Rumlu, *age.*, s. 225; S. A. Memmedov, *age.*, s. 410.

³⁸ Şah İsmail’in ölümü hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Hasan Bey Rumlu, *age.*, s. 226; Şirazi, *age.*, s. 53; Parsâdûst, *age.*, s. 669, 769.

³⁹ Mirze Abbaslı, *age.*, s. 24.

bölüyordu.⁴⁰ Diğer emirler ve ordu mensupları ise derin merakla şahın avlanmasını seyrediyorlardı.⁴¹ Şah yorulunca merkezde yüksek bir yere çekilerek emirlerin nasıl avlandığını seyrederdi. Sonunda askerler de avlanmaya katılıyor ve böylece av mutluluğunun tadına varmış oluyorlardı. Bu eğlence işi sadece bir gün sürmeyip, bazen birkaç gün de devam edebilirdi. Av azalınca, gelecek seneler de türeyebilsinler diye avlanmaya son verilirdi. Av merasimlerinin sonunda avlanmış hayvanlar taksim edilirdi. Ondan sonra ava katılanlar yerli yerine, eski görevlerinin başına dönerlerdi.

Halka avlarından sonra, çoğu kez kamp yeri olarak birkaç yaylak tespit ediliyor; Şah ve maiyeti bu yaylaklarda zevk ve sefaya dalıyordu. Bu eğlence meclislerinde av sonrası dinlenmenin tadı çıkarılıyor ve sakilerin doldurdukları kadehlerde kana kana kırmızı şarap içiliyordu.⁴² Bazı durumlarda kısa süreli avlardan sonra da bu tür meclisler kuruluyor, geyik gözlü, gümüş takılı sakiler mecliste bulunanlara şarap dağıtıyorlardı.⁴³

Bir av şenliği yabancı hayvanları avlamaya yönelik bir merasim olmaya da bilirdi. Bazen özel bir müsabaka da düzenleniyordu. Bu tür müsabakalar, bireysel avlanma örnekleri olup, müsabakada avlanmaya mahir kişiler kendi av becerilerini gösterebiliyorlardı. Bu meyanda düzenlenen partiler arasında, örneğin, “elma avı” öne çıkmaktadır. Bu müsabaka, belli bir atış mesafesine dizilmiş elmalara oklar atmak suretiyle hedefi tutturmak ve böylece atıcılıktaki mahareti ön plana çıkarmak şeklinde tasarlanmıştı. Bu tür müsabakalarda öne çıkan şahıslar onurlandırılır ve ödüllendirilirlerdi.⁴⁴ Şah İsmail’in kendisinin de bu meşgalede mahir olup, hedefteki her on elmadan altı veya yedisini rahatlıkla vurabildiği ifade edilmektedir.⁴⁵ Belli hedefleri vurmak amacıyla düzenlenen atış müsabakalarına ilaveten, at sırtında gerçekleştirilen talimler de bu türden sosyal etkinliklerin bir parçasını oluşturuyordu.

⁴⁰ Hândemîr, *age.*, s. 481.

⁴¹ Mirze Abbaslı, *age.*, s. 25.

⁴² Halka avlarından sonra düzenlenen dinlenme ve içki meclislerine örnek olarak Kuner Otlığı avı sonrası düzenlenen zevk ve sefa meclisi gösterilebilir. Ayrıntılı bilgi için *bk.* Hândemîr, *age.*, s. 482.

⁴³ Böyle bir eğlence meclisi, örneğin, Surluk Yaylası’nda düzenlenen av şenliğinden sonra kurulmuştur. Ayrıntılı olarak *bk.* Hândemîr, *age.*, s. 483.

⁴⁴ Ok atma müsabakaları ortaçağlar boyunca Türk-İslam coğrafyasında çok yaygın olmuştur. Örneğin, aynısına benzer ok atma müsabakaları, XV. yüzyılın son çeyreğinde Kefe havalisinde de düzenleniyordu. Bu tür müsabakalardan birine bir defasında Mengli Giray’ın kendisi de katılmıştı. Bu ok atma müsabakasında bir ipin üstüne ince iplikten gümüş bir top asılmıştı. Yarışmaya katılanlar, at koşturarak o topa çatalı oklar atmışlardı. Ayrıntılı bilgi için *bk.* Josaphat Barbaro, *Anadolu’ya ve İran’a Seyahat*, çev. Tufan Gündüz, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005, s. 43.

⁴⁵ Parsâdüst, *age.*, s. 677; Ghulâm Sarwar, *History of Shâh Ismâ‘il Safawî*, Muslim University Press, Aligarh 1939, s. 100; Edward G. Browne, *A Literary History of Persia: Modern Times (1500-1924)*, IV, Cambridge University Press, Cambridge 1930, s. 23, 61.

Bu tür etkinliklerden birisi 1510 dolaylarında İsfahan’da düzenlenmiş ve bir veya iki haftayı at sırtında geçiren Şah İsmail’in kendisi de bu meşgalelere katılmıştır.⁴⁶

Avlanma Dönemleri ve Av Yerleri

I. Şah İsmail devrinin av şenlikleri yılın muhtelif mevsimlerinde, özellikle ilkbahar ve son baharda düzenlenmiştir. Nadiren de olsa, yaz ve kış mevsimlerinde de Şah İsmail’in ava çıktığı olmuştur. Bu mevsimlerde düzenlenen avlar, genellikle herhangi bir güzergâh üzerinde bulunan önemli bölgelere sefer esnasında gerçekleşmiştir. Örneğin, Darabcird avından sonra İsfahan’dan Hemedan’a geçen Safevî Şahı, alışılmışın dışında yani yaz mevsiminde Hemedan taraflarında ava çıkmıştır.⁴⁷ 1511 dolaylarında Kum, Ferahan ve Save havalisinde yapılan dört farklı av ise kış mevsimine denk gelmiştir.⁴⁸ Bu kayıtlar Şah İsmail’in ava belirli vakitlerde çıkmadığını, çoğunlukla bireysel avlarda istisnalar olduğunu göstermektedir.

Av şenlikleri çoğunlukla önemli savaşlardan sonra tertip edilmiştir. Fakat bazen savaş hazırlığı günlerinde de ava çıkıldığı olmuştur. Bu tür avlardan biri, Bağdad’ın fethi öncesinde vaki olmuştur (1508). Safevî ordusu Bağdad kapılarına dayandığı günlerde, Şah İsmail, ordusunun ilerlediği güzergâh boyunca avlanmıştı.⁴⁹ Bu türden başka bir av ise Çaldıran Savaşı öncesinde düzenlenmiştir. Osmanlı tehlikesinin sıcak günlerinde Şah İsmail elinde av kuşu ile bıldırcın avına çıkmıştı.⁵⁰

Birkaç istisna dışında av merasimlerinin birkaç gün sürdüğü söylenebilir. Örneğin, 1511 dolaylarında Ferahan havalisinde yapılan avda, sadece av halkasının oluşturulması on iki gün sürmüştür.⁵¹ Şah İsmail’in 1518 yılında Bisütun’ü seyretmek amacıyla düzenlemiş olduğu av şenliği⁵² kırk gün,⁵³ Talvar Nehri kıyısındaki balık avı ise yaklaşık bir ay sürmüştür.⁵⁴

Av yerleri arasında Şiraz, İsfahan, Kum, Ferahan, Save ve Şeki’nin çeşitli ova ve yaylakları önde gelmektedir. Özellikle Kum’dan Şiraz’a kadar olan bölgedeki dağlar ve ovalar yabani hayvanlarının bolluğu ile ünlü idi. 1504 yılında düzenlenmiş olan “Kuner

⁴⁶ Hâdemîr, *age.*, s. 500.

⁴⁷ Hâdemîr, *age.*, s. 500.

⁴⁸ Hâdemîr, *age.*, s. 522.

⁴⁹ Hâdemîr, *age.*, s. 494.

⁵⁰ Mirze Abbaslı, *age.*, s. 36.

⁵¹ Hâdemîr, *age.*, s. 522.

⁵² Mirze Abbaslı’ya göre, Bisütun’ü seyir sırasında Şah İsmail dağın etkisi altında kalmış ve sonralar Farsça Divanı’nda yer alan bir şiirini burada yazmıştır. Bu şiirin bir beyti şöyledir: “Bisütun nâle-yi zârîmi duydukda, yerinden kopdu./ Feryad etti ki, başka bir Ferhad peyda oldu” Ayrıntılı bilgi için *bk.* Mirze Abbaslı, *age.*, s. 23.

⁵³ Hâdemîr, *age.*, s. 558; Mirze Abbaslı, *age.*, s. 23.

⁵⁴ Hâdemîr, *age.*, s. 558.

Otlağı" avında yabani hayvanlar bu bölgenin dağ ve ovalarından halkaya alınmak suretiyle toplanmıştı.⁵⁵ Yine takip eden yıllarda Fars'ın Darabcird bölgesinde yapılan av şenliğinde de yabani hayvanlar da o civardaki dağ ve tepelerden ürkütülerek halkaya alınmıştı.⁵⁶ 1511 Kum ve Ferahan,⁵⁷ 1518 Çala Siyah⁵⁸ ve 1519 Restekcan⁵⁹ avlarında da yine aynı bölgenin hayvanları ürkütülüp bir araya toplanmıştı.

Av Araç ve Gereçleri

Erken dönem Safevî av şenliklerinde çeşitli silahlar kullanılmış ve çeşitli yabani hayvanlar avlanmıştır. Şah İsmail av sırasında genellikle ok, mızrak, topuz ve kılıç kullanmıştır. Çoğu kez de bir hayvana bir veya iki ok atmıştır. Kullanılan ok sayısı, avlanan hayvanın büyüklüğüne göre değişmektedir. On iki yaşında iken Sarıkaya yaylasında çıktığı avda Şah İsmail, karşılaştığı ayıya iki ok atmak suretiyle avını ram edebilmiştir.⁶⁰ 1508 yılında Bağdad yakınlarındaki bir çalılıkta panter avına çıkan Şah İsmail, isabetli bir atış gerçekleştirmiş ve panteri tek okla avlayabilmiştir.⁶¹ Devlet ileri gelenleri ve ordu mensuplarının kullanmış oldukları av aletleri arasında ise ok, kılıç, mızrak, gürz ve kement gibi silahlar vardır.

I. Şah İsmail devrinin av şenliklerinde çeşitli yabani hayvanların avlandığı görülmektedir. Şah'ın avladığı hayvanlar çoğu kez yabani tavşan, yabani eşek, ceylan, maral, geyik, dağ keçisi, ayı, aslan ve panter olurdu. Özellikle aslan ve panter avlamaya çok meyyal idi. Nitekim aslan haberi getirene eyerli at, panter haberi getirene ise eyersiz at verilmesi hakkında ferman yayınlamıştı.⁶² Şah'ın balık avına çıktığı da olmuştur. Lahican'da bulunduğu yıllarda Hazar Denizi kıyılarında birkaç kez balık avına çıkmıştır.⁶³ 1499'da Astara'da bulunduğu günlerde bu yörede balık avına çıkmıştır.⁶⁴ Yine, 1518 yılında Talvar Nehri

⁵⁵ Hâdemîr, *age.*, s. 481.

⁵⁶ Hâdemîr, *age.*, s. 499.

⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için *bk.* Hâdemîr, *age.*, s. 521-522.

⁵⁸ Ayrıntılı tasvir için *bk.* Hâdemîr, *age.*, s. 561-562.

⁵⁹ Hâdemîr, *age.*, s. 566-567.

⁶⁰ Hâdemîr, *age.*, s. 453. Hasan Bey Rumlu Sarıkaya yaylasındaki ayının bir okla avlandığını belirtmektedir. Hasan Bey Rumlu, *age.*, s. 45.

⁶¹ Hâdemîr, *age.*, s. 496.

⁶² Hasan Bey Rumlu, *age.*, s. 227; Edward G. Browne, *age.*, s. 82; Ghulâm Sarwar, *age.*, s. 99; Mirze Abbaslı, *age.*, s. 23.

⁶³ Parsâdûst, *age.*, s. 767.

⁶⁴ Edward G. Browne, *age.*, s. 51; Parsâdûst, *age.*, s. 768.

kıyısında Şah İsmail’in de katıldığı ve bir ay boyunca balık avı ile uğraştığı bir balık avı meclisinin düzenlenmiştir.⁶⁵

Av şenliklerinde esas olarak tavşan, tilki, ceylan, maral, dağ keçisi, yabani eşek, yabani öküz, aslan ve panter gibi çeşitli kara hayvanları ve balık avlanmıştır. Av bölgesine genellikle çok sayıda hayvanın toplandığı, özellikle “halka avı”nda bu rakamların yüksek olup, tam sayısını çıkarmanın imkansız olduğundan söylenebilir.⁶⁶ Bu tür avlarda ele geçirilen hayvanların sayısı binlerle ifade edilebilir. 1511 dolaylarında Kum havalisinde düzenlenen bir “halka avı” sonunda yaklaşık 26 bin hayvan,⁶⁷ Ferahan taraflarında düzenlenen “halka avı”nda 45 bin ve Save’de düzenlenen av şenliklerinden birinde 16 bin, diğerinde ise 15 bin hayvan avlanmıştır.⁶⁸ Restekcan avında yaklaşık 24 bin hayvan,⁶⁹ 1518 Çala Siyah avında yaklaşık 15 bin yabani hayvan,⁷⁰ 1519 İsfahan havalisinde düzenlenen bir av meclisinde ise 15 bin hayvan avlanmıştır.⁷¹ Toplu olarak avlanan bu hayvanlar çoğu kez emirler ve ordu mensupları arasında paylaşılmıştır.

Avlanmanın Amaç ve Önemi

I. Şah İsmail döneminin av şenlikleri ve şahın kendisinin av meşgalelerinin amaç ve önemi çeşitli açılardan değerlendirilebilir. Öncelikle, av sosyal bir etkinliktir. Eğlenme ve dinlenme amaçlı görünen av şenliklerinin askerî boyutu da vardı. Zira asker insanlarla savaşmadığı zaman, hayvanlarla harpte yani avda olurdu. Bundan dolayı çoğu kez ilkbahar ve güz dönemlerinde genel avlar başlardı ki bunlar adeta birer askerî sefer niteliğinde idi.

Bazı durumlarda av şenliklerinin ve özellikle bireysel avların arka planında derin psiko-sosyal ve askerî amaçların da var olduğu dikkat çekmektedir. Safeviye mürşidi sıfatıyla 1499 dolaylarında Erzincan’a sefer yapan İsmail Safevî’nin Sarıkaya yaylasında düzenlediği av şenliğinde böyle bir durum söz konusu olmuştur. Bilindiği üzere, Erzincan seferinden önce İsmail Safevî’nin hamisi konumunda bulunan Karkiya Mirza Ali, İsmail Safevî’nin ayaklanmasına karşı çıkmıştır. Birkaç önemli etken bu Safeviye müntesibinde endişe uyandırmakta idi. Öncelikle, İsmail Mirza, Safevî soyundan arda kalan tek erkek çocuk

⁶⁵ Hâdemîr, *age.*, s. 558; Parsâdüst, *age.*, s. 768.

⁶⁶ Örneğin, “Kuner Otlığı” avından bahseden Handemir, ovaya çok sayıda ceylan, maral, aslan ve panter cemedildiğinden bahsederek, onların sayısını çıkarmanın imkansız olduğunu kaydetmektedir. *bk.* Hâdemîr, *age.*, s. 481. Böyle bir durum, “halka avı” olarak bilinen Darabcird avında da vaki olmuştur. *bk.* *age.*, s. 499.

⁶⁷ Hâdemîr, *age.*, s. 522.

⁶⁸ Hâdemîr, *age.*, s. 522; Parsâdüst, *age.*, s. 768.

⁶⁹ Hâdemîr, *age.*, s. 530; Hasan Bey Rumlu, *age.*, s. 153.

⁷⁰ Hâdemîr, *age.*, s. 562.

⁷¹ Ghulâm Sarwar, *age.*, s. 90; Parsâdüst, *age.*, s. 589.

idi. Vuku bulacak herhangi bir olumsuz sonuç, Safevîlerin tüm çabalarını boşa çıkarabilirdi. Sefer esnasında İsmail’in on iki yaşında olması da etrafına toplanmış olan çok sayıda taraftar topluluğunu yönetmek için yeterince muktedir olup olmadığı konusunda tereddütler vardı. Bu bağlamda, Sarıkaya yaylasında düzenlenen av merasimi ile genç Safevî prensi kendi taraftarlarına olgunluk çağına erdiğini ve bir ayıyı avlayabilecek kadar güç sahibi olduğunu, zimnen de olsa, göstermek istemişti.

Çaldıran Savaşı öncesinde düzenlenen avın arka planı da üzerinde düşünölmeye değerdir. Bilindiğı üzere, sıcak Osmanlı tehlikesi vaki olduğı günlerde Şah İsmail elinde av kuşu bir grup kurçiyile beraber İsfahan havalisinde avlanmaya çıkmıştı.⁷² Bu adımı çeşitli şekillerde yorumlamak mümkündür. Öncelikle, I. Selim’in her türlü tahrik edici mektuplarından ve savaşa davetiyelerinden uzak kalmak amacıyla bu ava çıkmış olması muhtemeldir. Bu tür av meclislerinin bir eğlence aracı olmaktan ziyade, zihinsel dinlenme ve savaş taktikleri üzerinde düşünmek için bahane olması da ihtimal dâhilindedir.

Sonuç

Kayıtlardan elde edilen bilgiler ışığında Safevîlerin ilk devrinde av merasimlerinin sadece eğlence amacı taşımadığı söylenebilir. Av Safevî toplumunda önemli bir sosyal etkinlik olup, toplumun temel dinamiklerinden birini oluşturmuştur. Av merasimleri geniş çaplı olmuş ve bu merasimlere Şah İsmail’in yanısıra devlet ileri gelenleri ve ordu mensupları da katılmışlardır. Av merasimleri sayesinde ordunun askerî gücü ve savaş hazırlığının sürekli olarak zinde tutulması amaçlanmıştır. Bu yönüyle I. Şah İsmail döneminin Safevî av merasimleri askerî tatbikat niteliğı de taşımıştır.

I. Şah İsmail’in Çaldıran Savaşından sonraki süreçte (1514-1524) kendisini tamamen ava ve içki meclislerine vermesiyle ilgili Safevî tarih yazıcılığında mevcut olan genel kanaatin tutarsız olduğı da kayıtlardan anlaşılmaktadır. Zira bu savaştan önce de geniş çaplı av şenlikleri ve devamında içkili eğlence meclisleri düzenlenmiş ve Şah İsmail de bunlara katılmıştır. Bu av şenlikleri bir önceki dönemden kalan sosyal, kültürel ve askerî etkinliklerin devamı olarak karşımıza çıkmaktadır.

I. Şah İsmail devrinin av meşgaleleri toplu ve bireysel avlanmalar şeklinde cereyan etmiştir. Toplu avlanma usulleri arasında “halka avı” daha yaygın olmuştur. Bireysel avlanmalarda ise “elma avı” isimli müsabaka daha yaygın olmuştur. Bu devrin av merasimleri

⁷² Parsâdüst, *age.*, s. 418, 767, 768; Mirze Abbashı, *age.*, s. 36.

yılım muhtelif mevsimlerinde, özellikle ilkbahar ve sonbaharda düzenlenmiştir. Nadiren yaz ve kış mevsimlerinde de av şenliklerinin düzenlendiği olmuştur. Av şenlikleri çoğu kez Şiraz, İsfahan, Kum, Ferahan, Save ve Şeki'nin çeşitli ova ve yaylaklarında düzenlenmiştir. Avlanma esnasında şah, devlet ileri gelenleri ve ordu mensupları ok, kılıç, mızrak, gürz ve kement gibi silahlar kullanmışlardır. Av şenliklerinin temel gerecini tavşan, tilki, ceylan, maral, dağ keçisi, yabani eşek, yabani öküz, aslan ve panter gibi çeşitli kara hayvanları ve balık gibi su hayvanları oluşturmuştur.

Kaynaklar

- Abbaslı, Mirze, *Şah İsmayıl Xetainin Ömür Yolu Miniaturlerde*, “İşiq” Neşriyyatı, Bakı 1981.
- Âlem-i Ârâ-i Safevî, ed. Yedullah Şükrî, İntişârât-ı İttılaât, Tahran 1984.
- Barbaro, Josaphat, *Anadolu'ya ve İran'a Seyahat*, çev. Tufan Gündüz, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005.
- Bayramlı, Zabil, “Sefevi İmperatorluğu (XVI-XVII Yüzyiller)”, *Dövlət Quruluşu ve Ordu, İctimai-İqtisadi Heyat*, ed. Süleyman Eliyarlı, Azərbaycan Neşriyyatı, Bakı 1996, s. 409-424.
- Browne, Edward G., *A Lliterary History Of Persia: Modern Times (1500-1924)*, I-IV Cambridge University Press, Cambridge 1930.
- Dohsson, Muraja, *Moğol Tarihi*, çev. Mustafa Rahmi, Matbaa-i Amire, İstanbul 1340-1342.
- Gaffârî, Kâdî Ahmed Kazvîni, *Târîh-i Cihân-ârâ*, Kitâb-Fürûş-i Hâfız, Tahran 1963.
- Hândemîr, Giyâsüddîn B. Hümâmî'd-Dîn El-Hüseynî, *Târîhü Habîbi's-Siyer Fî Ahbâri Efrâdi Beşer*, I-IV, Thk. Muhammed Dübeyr Siyâkî, Kitâbfürûşî Hayyâm, Tahran 1362/1983.
- İsmayıl, Mahmud, *Azerbaycan Tarixi*, “Azerbaycan Ensiklopediyası” Neşriyyat-Poliqrafiya Birliyi, Bakı 1997.
- Memmedov, S. A., “Azerbaycan Sefeviler Dövləti”, *Azerbaycan Tarixi*, ed. Z. M. Bünyadov ve Y. B. Yusifov, Azərbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı 1994, s. 392-500.
- Münşî, İskender Bek, *Târîh-i Âlem-i Ârâ-yı Abbâsî*, I-III, tsh. Muhammed İsmail Rıdvanî, Dünyâ-yı Kitâb, Tahran 1377.
- Parsâdüst, Menûcehr, *Şah İsmail-İ Evvel*, Şerket-İ Sehâmî, Tahran 1375.
- Rumlu, Hasan, *Şah İsmail Tarihi (Ahsenü't-Tevârih)*, çev. Cevat Cevan, Ardıç yayımları, Ankara 2004.
- Safevî, Şah Tahmasb, *Tezkire*, çev. Hicabi Kırnalgıç, Anka yayımları, İstanbul 2001.

Sarwar, Ghulâm, *History of Shâh Ismâ‘îl Safawî*, Muslim University Press, Aligarh 1939.

Şirazi, Xace Zeynalabidin Eli Ebdi, *Tekmiletül-Exbar*, çev. Ebülfez Rehimli, Elm, Bakı 1996.

Tadhkirat Al-Mulûk: A Manual Of Safavid Administration (Circa 1137/1725), Translated And Explained By V. Minorsky, Cambridge: The University Press, 1980.